

Jokamiehenoikeudet

Lainsäädäntöä ja käytäntöä

Sisältö

Esipuhe.....	3
Liikkuminen.....	4
Kieltotaulut.....	4
Kotirauha ja julkisrauha	5
Tilapäinen oleskelu ja leiriytyminen	5
Luonnonsuojelualueet	6
Luonnontuotteiden kerääminen	7
Esimerkkejä rauhoitetuista kasveista	8
Puut ja pensaat	9
Tulenteko	9
Roskaaminen	10
Koiran ja kissan pitäminen	11
Ratsastus	12
Järjestetty toiminta	12
Rakenteiden käyttäminen	13
Tiellä ajaminen ja liikkuminen	13
Maastossa ajaminen	13
Moottorikelkkailu	14
Liikkuminen ja oleskelu vesialueilla	15
Kalastus	17
Metsästys	18
Jokamies ja maanomistaja	19

Esipuhe

Suomen luonto on pääosin metsää, soita ja vesistöjä. Maa on harvaan asuttu ja liikkumisen mahdollistaa laaja tieverkko ja jokamiehenoikeudet. Suomen luonnolla ja jokamiehenoikeuksilla on tärkeä merkitys ihmisten liikkumiselle luonnon virkistyskäytölle, luontomatkailulle ja luonnontuotteiden keruulle.

Jokamiehenoikeuksien käyttäjän ja maanomistajan on hyvä tietää, mitä velvollisuuksia ja mahdollisuuksia jokamiehenoikeuksien käyttämiseen liittyy.

Toisin kuin monissa muissa maissa, jokamiehenoikeudet ovat Suomessa varsin laajat.

Helsingissä 24.5.2013

Ympäristöministeriö

Jokamiehenoikeuden pääpiirteet

- niitä voivat käyttää kaikki Suomessa asuvat ja oleskelevat
- käyttöön ei tarvitse lupaa tai suostumusta
- käyttöä ei saa estää perusteettomasti
- käytöstä ei saa periä maksua
- käyttö ei saa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa tai häiriötä
- alueen käyttöön jokamiehenoikeudella ei vaikuta se kuka alueen omistaa
- eivät koske piha-alueita, viljelyksiä ja muita erityiseen käyttöön otettuja alueita

Liikkuminen

Jalan, hiihtäen, pyöräillen ja ratsain liikkuminen on yleensä sallittua luonnontilaisilla tai siihen verrattavilla alueilla, jos siitä ei aiheudu vahinkoa tai vähäistä suurempaa haittaa. Asumusten pihoilta ei saa mennä luvatta.

Viljelyksessä olevilla pelloilla ja muilla vastaavilla alueilla ei saa liikkua, koska siitä voi aiheutua vahinkoa. Talvella pellon yli voi kulkea. Kunnostettujen ulkoilureittien ja latujen käyttäminen perustuu jokamiehenoikeuteen.

Lintujen ja muiden eläinten pesintää ei saa häiritä.

Jokamiehenoikeudella liikkumista ja oleskelua voidaan rajoittaa vain viranomaisten päätöksiin perustuvien kielloin. Tällaisia viranomaisia ovat esimerkiksi puolustusvoimat, Metsähallitus ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus sekä sataman tai lentokentän pitäjä.

Kieltotaulut

Luonnonsuojelulaki 36 §

Maa- tai vesialueelle ei saa pystyttää sellaista kulkemisen, mairinnousun tai muun jokamiehen oikeuden käyttämisen kieltävää taulua, jonka asettamiseen ei ole lakiin nojautuvaa perustetta.

Kotirauha ja julkisrauha

Tahallinen kotirauhan rikkominen on kielletty. Kotirauhan rikkomista on mm. luvaton tunkeutuminen kotirauhan suojaamalle alueelle tai metelöinti. Kotirauhan suojaamia paikkoja ovat mm. asunnot, loma-asunnot, teltat, asuntovaunut, asuttavat veneet sekä yksityiset piha-alueet ja niihin välittömästi liittyvät rakennukset. Toisen pihamaata ei saa käyttää kulkutienä.

Kotirauhan tyyppisen julkisrauhan suojaamia paikkoja ovat mm. teollisuuden ja maatalouden tuotantolaitokset piha-alueineen.

Tilapäinen oleskelu ja leirytyminen

Luonnossa oleskelu ja leirytyminen, kuten teltassa, ajoneuvossa tai veneessä yöpyminen on sallittua, jos siitä ei aiheudu vahinkoa tai haittaa maan omistajalle.

Pidempiaikaisesta oleskelusta ja leirytymisestä on syytä neuvotella maanomistajan kanssa, koska vahingon tai haitan aiheutumisen riski kasvaa. Uimarannoilla, telttailu ei yleensä ole sallittua. Virkistysalueilla on usein erityisiä telttailupaikkoja tai alueita, joille telttailu pyritään ohjaamaan. Yleisen järjestyksen häiritseminen on kielletty yleisillä paikoilla kuten kuten puistoissa ja uimarannoilla.

Toisen maalle ei saa rakentaa eikä sitä saa kaivaa niin että jää pysyviä jälkiä.

Hallinnan loukkaus **Rikoslaki 28 Luku 11 §**

Joka luvattomasti

1. ottaa haltuunsa, siirtää tai piilottaa toisen hallinnassa olevaa irtainta omaisuutta,
2. käyttää toisen pihamaata kulkutienään taikka toisen hallinnassa olevaa maata rakentamalla, kaivamalla tai muulla sen kaltaisella tavalla tai
3. ottaa haltuunsa toisen hallinnassa olevaa maata taikka rakennuksen tai sen osan, on tuomittava, jollei teosta ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta, hallinnan loukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi. Hallinnan loukkauksena ei kuitenkaan pidetä tekoa, josta on aiheutunut ainoastaan vähäinen haitta.

Luonnonsuojelualueet

Luonnonsuojelualueilla, kuten kansallispuistoissa, luonnonpuistoissa ja lintujensuojelualueilla voi olla liikkumista koskevia rajoituksia. Kansallispuistot ovat merkittäviä luonnonnähtävyyksiä ja matkailukohteita. Luonnonpuistot ovat tiukimmin suojeltuja alueita. Mahdolliset liikkumisrajoitukset on merkitty luonnonsuojelualueille.

Luonnontuotteiden kerääminen

Esimerkiksi rauhoittamattomia kukkia, metsämarjoja, sieniä ja maahan pudonneita oksia, käpyjä ja terhoja voi kerätä sieltä, missä liikkuminenkin on sallittua. Luonnonsuojelualueilla voi olla poimimista koskevia rajoituksia. Sammalta ja jäkälää ei saa kerätä ilman maanomistajan suostumusta.

Maa-ainekset kuten sora ja kivet kuuluvat maanomistajalle ja niiden ottamiseen tarvitaan maanomistajan suostumus. Kiviä voi ottaa vähäisessä määrin kaivosmineraalien löytämiseksi.

Rauhoitettujen kasvien ottaminen on kielletty.

Jokamiehen oikeuksista

Laki rikoslain muuttamisesta 28 luku 14 §

Tämän luvun säännökset eivät koske maassa olevien kivi- ja maahan pudonneiden käpyjen tai pähkinöiden taikka luonnonvaraisten marjojen, sienten, kukkien tai jäkälää ja sammalta lukuun ottamatta, muiden sellaisten luonnontuotteiden keräämistä toisen maalta.

Esimerkkejä rauhoitetuista kasveista

Valtioneuvoston asetus luonnonsuojeluasetuksen muuttamisesta 714/2009 (Ainoastaan osittainen luettelo)

Koko maassa rauhoitetu kasvilajit

Lumpeitten punakukkaiset muodot	<i>Nymphaea</i>
Lehtoukonhattu	<i>Aconitum septentrionale</i>
Kangasvuokko	<i>Pulsatilla vernalis</i>
Kylmänkukka	<i>Pulsatilla patens</i>
Valkolehdokki	<i>Platanthera bioflia</i>
Jääleinikki	<i>Ranunculus glacialis</i>
Lehtoängelmä	<i>Thalictrum aquilegifolium</i>
Keminängelmä	<i>Thalictrum kemense</i>
Hietaneilikka	<i>Dianthus arenarius subsp. borussicus</i>
Päivännouto	<i>Helianthemum nummularium</i>
Lapinalppiruusu	<i>Rhododendron lapponicum</i>
Tikankontti	<i>Cypripedium calceolus</i>
Suoneidonvaippa	<i>Epipactis palustris</i>
Tummaneidonvaippa	<i>Epipactis atrorubens</i>
Punavalkku	<i>Cephalanthera rubra</i>
Tunturiorho	<i>Chamorchis alpina</i>
Valkokämmekkä	<i>Pseudorchis albida subsp. straminea</i>
Seljakämmekkä	<i>Dactylorhiza sambucina</i>
Neidonkenkä	<i>Calypso bulbosa</i>
Sääskenvalkku	<i>Microstylis monophyllos</i>
Verikämmekkä	<i>Dactylorhiza incarnata subsp. cruenta</i>

Oulun läänin eteläpuolella

Punakämmekkä	<i>Dactylorhiza incarnata subsp. incarnata</i>
Kaitakämmekkä	<i>Dactylorhiza traunsteinen</i>

Oulun ja Lapin läänissä

Valkovuokko	<i>Anemone nemorosa</i>
Hentokiurunkannus	<i>Corydalis intermedia</i>
Kurjenmiekkä	<i>Iris pseudacorus</i>

Puut ja pensaat

Eläviä tai kuolleita puita ei saa kaataa tai vahingoittaa eikä niistä saa ottaa oksia, kuoria, käpyjä tai muita puun osia ilman maanomistajan suostumusta. Myös maahan kaatuneen puun ottamiseen tarvitaan maanomistajan suostumus. Maahan pudonneita risuja, lehtiä, neulasia, tuohta tai kaarinaa voi kerätä jokamiehenoikeudella. Kääpiä saa kerätä jokamiehenoikeudella puuta vahingoittamatta. Pakurikäppää ei saa ottaa, koska sen irrottaminen voi vahingoittaa puuta.

Tulenteko

Nuotiota tai muuta avotulta ei saa tehdä ilman maanomistajan lupaa. Jos metsäpalovaara on ilmeinen, avotulta ei saa sytyttää metsään tai sen läheisyyteen edes maanomistajan luvalla. Retkikeittimen tai vastaavan maapohjasta ja ympäristöstä eristetyn tulen käyttöön ei tarvita lupaa, koska sitä ei katsota avotuleksi. Tulen sytyttäjä on korvausvelvollinen, jos tuli karkaa ja aiheuttaa vahinkoa.

Virkistys- ja leirintäalueilla on usein erityiset tulentekopaikat, joita tulee käyttää.

Avotulen teko

Pelastuslaki 2 luku 6 §

Nuotiota tai muuta avotulta ei saa sytyttää, jos olosuhteet kuivuuden, tuulen tai muun syyn takia ovat sellaiset, että metsäpalon, ruohikkopalon tai muun tulipalon vaara on ilmeinen.

Avotulta ei saa tehdä toisen maalle ilman maanomistajan lupaa.

Alueen pelastusviranomainen voi perustellusta syystä kieltää avotulen teon pelastustoimen alueella tai osassa sitä määrääjäksi. Päätöksestä tulee tiedottaa tarpeellisessa laajuudessa.

Roskaaminen

Roskaaminen on kielletty. Roskaamista on myös nestemäisten jätteiden päästäminen ympäristöön. Roskaamiskielto koskee kaikkia yleisiä ja yksityisiä alueita. Roskaajan velvollisuus on puhdistaa roskaantunut alue.

Roskaamiskielto

Jätelaki 8 luku 72 §

Ympäristöön ei saa jättää jätettä, hylätä konetta, laitetta, ajoneuvoa, alusta tai muuta esinettä eikä päästää ainetta siten, että siitä voi aiheutua epäsiisteyttä, maiseman rumentumista, viihtyisyyden vähentymistä, ihmisen tai eläimen loukkaantumisen vaaraa tai muuta niihin rinnastettavaa vaaraa tai haittaa (roskaamiskielto).

Roskaajan siivoamisvelvollisuus

Jätelaki 8 luku 73 §

Roskaajan on poistettava roskaava esine tai aine ympäristöstä ja muutoinkin siivottava roskaantunut alue.

Koiran ja kissan pitäminen

Koiraa saa ulkoiluttaa toisen alueella kytkettynä tai siten että se on tarvittaessa välittömästi kytkettävissä. Maanomistaja tai metsästysoikeuden haltija voi antaa luvan pitää koiraa irti. Kaikki yli viisi kuukautta vanhat koirat on kuitenkin pidettävä kytkettynä tai välittömästi kytkettävissä maaliskuun 1. päivästä elokuun 19. päivään saakka aikana jolloin riistaelämillä on poikasia.

Maanomistajan luvalla koiraa saa pitää kytkemättömänä pihamaalla tai puutarhassa ja koiran pitämiseen varatulla aidatulla alueella. Koiraa ei saa päästää kytkemättömänä kuntopolulle, eikä lainkaan yleiselle uimarannalle, lasten leikki paikalle, torille, urheilukentälle eikä yleiseen käyttöön kunnostetulle ladulle.

Koirien ulosteet voivat aiheuttaa haittaa terveydelle, epäsiisyyttä ja viihtyisyyden vähentymistä. Koirien ulkoiluttajien tulee huolehtia siitä, että koiran ulosteet siirretään sellaiseen paikkaan, jossa niistä ei ole haittaa.

Kaikki mikä koskee koiran ulkoiluttajaa, koskee myös koiravaljakkoa.

Kissaa saa pitää irti vain omistajan pihamaalla tai puutarhassa.

Ratsastus

Ratsastus on jokamiehenoikeutta, mutta se voi kuluttaa maastoa ja tiestöä. Jos ratsastus aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa tai vahinkoa puustolle tai tiestölle, siitä tulee sopia maanomistajan kanssa. Muuhun kuin ratsastukseen tarkoitettut ulkoilureitit eivät juuri sovellu ratsastukseen, koska hevosten kaviot rikkovat reitin pinnan. Ratsastus on järjestyslain nojalla kielletty kuntopolulla ja muulla sen kaltaisella juoksuradalla, yleiseen käyttöön kunnostetulla ladulla ja urheilukentällä.

Järjestetty toiminta

Luonteeltaan yksityistä toimintaa ja tapahtumia voidaan järjestää jokamiehenoikeudella, jos toiminnasta ei aiheudu vähäistä suurempaa haittaa. Yleisötilaisuuden järjestämiseen on hankittava järjestämispaikan omistajan tai haltijan suostumus sekä tehtävä ilmoitus poliisille.

Rakenteiden käyttäminen

Esimerkiksi laiturin, keittokatoksen tai poijun omistaja määrää rakenteen käyttämisestä. Mahdolliset käyttörajoitukset on yleensä merkitty kohteeseen. Jollei kieltoa ole, esimerkiksi laiturille tai lintutorniin saa nousta ellei se ei ole piha-alueella.

Tiellä ajaminen ja liikkuminen

Yleiset tiet on tarkoitettu kaikille. Yksityisillä teillä (esimerkiksi mökki- ja metsätiellä) saa kulkea jokamiehenoikeudella jalkaisin, polkupyörällä ja ratsain.

Yksityisillä teillä voi olla moottori- ja hevosajoneuvoliikennettä koskevia rajoituksia. Tällöin tiellä on puomi tai liikenteen kieltävä liikennemerkki. Yksityisellä tiellä tarvitaan tieosakkaiden tai tiekunnan lupa sellaiseen toimintaan, joka lisää selvästi tien kunnossapitokustannuksia.

Maastossa ajaminen

Moottoriajoneuvolla ei saa ajaa maastossa maa-alueella ilman maanomistajan lupaa.

Ajoneuvon pysäköiminen tien viereen on sallittua, koska ajoneuvoa ei useinkaan voi jättää tielle. Pysäköinnistä ei saa aiheutua kohtuutonta haittaa eikä pysäköinti saa estää muiden liikkumista.

Moottorikelkkailu

Moottorikelkalla ajamiseen maastossa maa-alueella tarvitaan maanomistajan lupa. Järven ja meren jäällä sekä moottorikelkkailureiteillä ajaminen on sallittua.

Moottorikelkan ajajan on oltava vähintään 15-vuotias ja käytettävä suojakypärää. Moottorikelkkailureitillä noudatetaan tieliikennelakia ja siellä ajaminen edellyttää ajokorttia. Moottorikelkalla ei saa aja tiellä, mutta tarvittaessa kelkalla saa ylittää tien tai sillan. Suurin sallittu nopeus reitillä ja maastossa on 60 km/h ja jäällä 80 km/h.

Moottorikäyttöisen ajoneuvon käyttäminen maastossa

Maastoliikennelaki 5 §

Moottorikäyttöistä ajoneuvoa tien ulkopuolella kuljettaessa on noudatettava olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta vaaran ja vahingon välttämiseksi.

Moottorikäyttöistä ajoneuvoa on maastossa käytettävä siten, että vältetään vahingon ja haitan aiheuttamista luonnolle ja muulle ympäristölle, kiinteistölle ja luontaislinkeinolle sekä tarpeettoman häiriön aiheuttamista asu-
tukselle ja muulle ympäristölle

Liikkuminen ja oleskelu vesialueilla

Jokainen saa kulkea vesillä ja jäällä. Vesialuetta saa käyttää tilapäisenä ankkuroimispaikkana. Vesillä liikkuminen ja oleskelu ei saa aiheuttaa tarpeetonta häiriötä. Vettä voi ottaa talousvedeksi ja peseytymiseen.

Kalanpyydykset on kierrettävä riittävän kaukaa eikä rannasta tai veneestä tapahtuvaa kalastusta saa häiritä. Jatkuva häiritsevä ajaminen moottoriveneellä asutun rannan läheisyydessä on kielletty. Rekisteröityä venettä tai vastaavaa saa ajaa vain 15 vuotta täyttänyt henkilö.

Vesistöissä liikkuminen

Vesilaki 2. luku 3 §

Jollei laissa toisin säädetä, jokaisella on oikeus tarpeetonta vahinkoa, haittaa tai häiriötä aiheuttamatta:

1. kulkea vesistöissä ja sen jäällä;
2. ankkuroida tilapäisesti vesistöissä;
3. uittaa puutavaraa vesistöissä;
4. uida vesistöissä; ja
5. tilapäisesti siirtää valtaväylässä tai yleisessä kulkuväylässä olevia pyydyksiä ja muita irtaimia esineitä, jotka haittaavat kulkemista tai puutavaran uittoa sekä sellaista väylän ulkopuolella olevaa irtainta esinettä, joka kohtuuttomasti haittaa kulkemista tai estää puutavaran uiton.

Vesillä liikkujaa koskevat säännökset

Vesiliikennelaki 2 luku 5 §

Jokaisen vesillä vesikulkuneuvolla liikkuvan on noudatettava olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta ja toimittava siten, ettei hän ilman pakottavaa syytä vaikeuta tai häiritse muiden liikkumista vesillä eikä aiheuta vaaraa tai vahinkoa muille taikka vaaraa tai merkittävää tai tarpeetonta haittaa tai häiriötä luonnolle tai muulle ympäristölle, kalastukselle, yleiselle luonnon virkistyskäytölle tai muulle yleiselle tai yksityiselle edulle.

Vesikulkuneuvon kuljettajan on noudatettava vesiliikenteen liikennesääntöjä ja vesiliikennemerkeillä tai valopasteilla ilmaistuja määräyksiä, kieltoja ja rajoituksia.

Vesillä liikkuja voi käyttää ranta-alueita lepoon ja virkistytymiseen siellä, missä liikkuminenkin on sallittua. Lintujen ja muiden eläinten pesintää ei saa häiritä. Maihinnousu saattaa olla kielletty puolustusvoimien alueilla ja luonnonsuojelualueilla lintujen pesimäaikaan.

Kalastus

Jokainen saa onkia ja pilkkiä vesialueilla vapaasti maksutta. Onkiminen ja pilkkiminen on kuitenkin kiellettyä lohi- ja siikapitoisten vesistöjen koski- ja virtapaikoissa ja eräillä muilla kalastuksen kieltoalueilla.

Viehekalastusta voi harjoittaa yhdellä vavalla ilman vesialueen omistajan tai kalastusoikeuden haltijan lupaa maksamalla läänikohtaisen viehekalastusmaksun ja valtion kalastuksenhoitomaksun. Alle 18-vuotiaat ja 65 vuotta täyttäneet saavat kalastaa maksutta.

Muu heitto- ja vetouistelu, perhokalastus ym. viehekalastus, katiska- ja verkkopyynti ja ravustus on luvanvaraista ja maksullista. Valtion kalastuksenhoitomaksun lisäksi tarvitaan vesialueen omistajan tai kalastusoikeuden haltijan lupa tai muu kalastusoikeus.

Kalastajalla on velvollisuus kalastuksenvalvojan näyttämästä merkistä pysäyttää veneensä. Kalastuksenvalvojalla on oikeus tarkastaa kalastajan oikeus kalastukseen.

Jokaisen kalastajan on oltava selvillä kalastusoikeutensa laajuudesta.

Metsästys

Metsästykseseen tarvitaan maanomistajan tai metsästysoikeuden haltijan lupa muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Metsästyksessä on noudatettava kullekin riistaeläimelle säädettyjä pyyntiaikoja. Riistaeläinten metsästämisestä on maksettava valtiolle riistanhoitomaksu.

Lapin läänin ja eräiden Oulun läänin kuntien asukkailla on oikeus metsästää kotikunnassaan valtion omistamilla alueilla.

Metsästys ei saa aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa ihmiselle tai toisen omaisuudelle. Metsästyksen tahallinen estäminen, vaikeuttaminen ja häiritseminen on kielletty. Samoin on kielletty riistaeläimien tahallinen häirintä. Tavanomainen jokamiehen oikeuden käyttäminen ei yleensä häiritse metsästystä.

Jokamies ja maanomistaja

Jokamiehenoikeuksia käytetään toisen maalla ja vesillä. Jokamiehenoikeuden käyttäjä vastaa itse siitä, ettei toiminnallaan vahingoita toisen omaisuutta tai haittaa maanomistajan maankäyttöä. Maanomistaja ei saa estää jokamiehenoikeuden käyttämistä ilman laillista perustetta.

Jokamiehenoikeuksien käyttäjien ja maanomistajien välillä voi olla näkemyseroja toiminnan haitattomuudesta ja sallittavuudesta. Toisen ihmisen huomioiminen on paikallaan ja asiat selviävät yleensä normaalilla keskustelulla. Syvempien ristiriitojen selvittäminen kuuluu poliisille, joka muutoinkin valvoo lakien noudattamista.

Yksityisen ihmisen mahdollisuudet puuttua asioihin voimalisesti ovat hyvin rajoitetut. Laillisesta itseavusta (esimerkiksi varastetun tavaran hankkimisesta takaisin), yleisestä kiinniotto-oikeudesta (rikoksen tekijän kiinniottamisesta) ja voimakeinojen käytöstä on säädetty pakkokeinolaissa.

Riitatilanteissa toisten pakottaminen, laitton uhkaaminen ja omankäden oikeuden käyttäminen ovat lailla kiellettyjä ja niistä voidaan rangaista.

Jokamiehen oikeudet lyhyesti

Saat

- liikkua jalan, hiihtäen tai pyöräillen muualla kuin pihamaalla ja erityiseen käyttöön otetuilla alueilla (esimerkiksi viljelyksessä olevat pellot ja istutukset)
- oleskella tilapäisesti siellä missä liikkuminenkin on sallittua (esimerkiksi teltailla riittävän etäällä asumuksista)
- poimia luonnonmarjoja, sieniä ja kukkia
- onkia ja pilkkiä
- kulkea vesistöissä ja jäällä

Et saa

- aiheuttaa häiriötä tai haittaa toisille tai ympäristölle
- häiritä lintujen pesintää ja riistaeläimiä
- kaataa tai vahingoittaa puita
- ottaa sammalta, jäkälää, maa-ainesta tai puuta
- häiritä kotirauhaa
- roskata
- ajaa moottoriajoneuvolla maastossa maalla ilman maanomistajan lupaa
- kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia.

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

.....
Kasarmikatu 25
PL 35, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 020 610 100 (vaihde)
www.ym.fi

.....
Esitteen kuvat: Juha Sihto
Paino: Unigrafia, toukokuu 2013
Painos: 20. uudistettu painos
Esitteen PDF-versio: www.ym.fi/julkaisut